

УДК 342.537.91:342.511(477)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕДУРИ ІМПІЧМЕНТУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Григоренко Є. І.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Журін М. Ю.,

студент 1 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація У статті розглянуто процедуру конституційно-правової відповідальності Президента України. Висвітлено нагально існуючі проблеми можливості проведення процедури імпічменту в Україні. Акцентовується увага на еволюції вітчизняної правової думки щодо імпічменту глави держави. Обґрунтовується необхідність якнайшвидшого законодавчого врегулювання відповідних питань з метою усунення недоліків процедури, що яскраво ілюструється практикою іноземних держав. Також наводиться авторська позиція бачення майбутнього вирішення проблем проведення процедури імпічменту.

Ключові слова: імпічмент, відповідальність, президент, конституційно-правова процедура.

Аннотация В статье рассмотрена процедура конституционно-правовой ответственности Президента Украины. Отражены существующие на сегодня проблемы возможности проведения процедуры импичмента в Украине. Акцентируется внимание на эволюции отечественной правовой мысли относительно импичмента главы государства. Обосновывается необходимость срочного законодательного урегулирования соответствующей процедуры, которая ярко иллюстрируется практикой зарубежных государств. Также приводится авторское мнение насчет будущего решения проблем проведения процедуры импичмента.

Ключевые слова: импичмент, ответственность, президент, конституционно-правовая процедура.

Annotation In article deals with procedure of constitutional and legal responsibility of the President of Ukraine. Today's problems of a possibility of carrying out procedure of impeachment in Ukraine are reflected. The attention is focused on evolutions of domestic legal thought, concerning impeachment of the head of state. Need for the fastest legislative settlement of imperfections of the corresponding procedure which are brightly illustrated by practice of the foreign states is proved. Also author's opinion is given about future solution of problems of carrying out procedure of impeachment.

Key words: impeachment, responsibility, president, the constitutional and legal procedures.

На сьогодні існуюча у світі політична та економічна ситуація є досить складною. Оскільки Україна є активним учасником міжнародних відносин, то всі світові події прямо або опосередковано впливають як на ситуацію в самій країні, так і на її статус на світовій арені. При цьому, від стратегії і тактики розв'язання існуючих проблем, обраних керівництвом держави, напряму залежить розвиток суспільства та держави, також рівень добробуту населення. Одну з ключових позицій в обранні вектору подальшого розвитку країни займає Президент, і від того, наскільки ефективно він виконує свої функції, залежить рівень розвитку суспільства та держави. Як показує історичний досвід, ефективність керівництва державою напряму залежить від її глави. Крім того, цей взаємозв'язок значно підсилюється з огляду на те, що народ, як правило, не має реальних юридичних важелів впливу на главу держави під час його перебування на посту. Зокрема, в Україні народ не має можливості зміщувати його з поста своїм прямим волевиявленням, шляхом проведення референдуму, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 108 Конституції України існує лише чотири легітимних випадки у разі яких повноваження Президента України припиняються достроково, а саме: «1) відставки; 2) неможливості виконувати свої повноваження за

станом здоров'я; 3) усунення з поста в порядку імпічменту; 4) смерті» [1].

Гіпотетично у народу є можливість звернутися до уповноважених суб'єктів з питанням про ініціювання усунення Президента з посади в порядку імпічменту. І у цьому випадку перед нами постає низка проблемних моментів реалізації відповідної процедури. У зв'язку з цим, існує нагальна необхідність удосконалення інституту конституційно-правової відповідальності Президента.

Отже, **метою цієї статті є:** аналіз генезису та розвитку вітчизняної правничої думки про імпічмент глави держави; аналіз існуючої відповідно до чинного законодавства процедури імпічменту Президента України, виявлення недоліків, а також висловлення пропозицій, спрямованих на їх усунення.

Актуальність теми дослідження підсилюється з огляду на значущість поста Президента України у структурі державного апарату, можливість глави держави впливати на широке коло суспільно-політичних питань, значні наслідки невиконання Президентом своїх передвиборних обіцянок, слабкою та недосконалою процедурно-процесуальною регламентацією конституційно-правової відповідальності глави держави.

Вище згадана процесуальна регламентація відома українській правничій думці досить давно, ще з початку ХХ століття. Зокрема, процедура імпічменту знайшла своє відображення в Основному законі «Самостійної України». Відповідно до якого для ініціювання «імпічменту президентів», в його

сучасному розумінні, обидві «хати» (палати парламенту) і Вищий касаційний суд утворювали народний суд, який мав право усунути президента і призначити нові вибори [13, с. 6].

Досить цікавою була процедура імпічменту на початковому етапі державного будівництва в Україні. Відповідна стаття в Основному законі Української РСР з'явилася після прийняття Закону Української РСР «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» від 5 липня 1991 року (на сьогодні залишається чинним). Отже, згідно з частинами 2 та 3 ст. 114-9 Конституції УРСР, «У разі порушення Президентом Конституції і законів України Президент може за висновком Конституційного Суду України бути зміщений з посади Верховною Радою України. Рішення про зміщення Президента в такому випадку приймається більшістю не менш як дві третини від фактичної кількості народних депутатів України, повноваження яких визнані і не припинені достроково у встановленому законом порядку. Верховна Рада України може призначити всеукраїнський референдум з питання про дострокове припинення повноважень Президента за ініціативою громадян України» [2].

Порівнюючи ст. 111 чинної Конституції України та ст. 114-9 Конституції УРСР, з точки зору процедури імпічменту, можна зробити висновок, що процедура передбачена Конституцією УРСР була більш демократичною та мала більш реальні шанси на втілення у життя. А наявність більшої варіативності проведення процедури імпічменту (усунення Президента у межах державних структур, або ж шляхом проведення всеукраїнського референдуму) дає підстави зробити висновок, що рівень демократії та можливості прямого впливу народу на діяльність владних структур були значно більшими на початковому етапі державотворення незалежної України.

Якщо говорити про зарубіжний досвід, то можна констатувати, що відповідно до конституції Австрії (п. 6 ст. 6) та Ісландії (ст. 11), глава держави може бути усунутий достроково з поста з ініціативи парламенту на підставі референдуму. У США, країнах Латинської Америки парламент, як правило, одноособово вирішує питання і про притягнення президента до відповідальності, і його вину [14, с. 352].

Отже, імпічмент відповідно до Конституції УРСР являв собою процедуру з можливістю варіації. Проте, згідно законодавства, притягнення Президента до відповідальності шляхом проведення референдуму у вказаних вище умовах було лише теоретично можливим. Це підтверджується тим, що у законодавстві не вказано ані підстав, за яких народ може ініціювати референдум, ні органу державної влади, який би мав контролювати дотримання процедури та наявність складу злочину. Таким чином, можна фактично говорити лише про політичну відповідальність Президента. На жаль, така процедура на той час, не набувши відповідного правового підкріплення, була малоімовірною, а отже і не знайшла подальшого втілення ні в Конституційному договорі між Президентом та

Верховною Радою від 8 червня 1995 року, ні в новій Конституції України від 28 червня 1996 року.

Отже, можна констатувати, що у вітчизняному законодавстві відсутня усталена правова традиція унормування процедури імпічменту Президента України. Остання була запозичена авторами української Конституції з парламентської практики США та Англії, та дещо ускладнена через відсутність двопалатного парламенту [10, с. 127].

На нашу думку, така практика процедурного запозичення є не дуже вдалою, зважаючи на тисячолітній досвід державного будівництва. Такої думки дотримується і С. Сворака, який прямо зазначив, що звичайне нарощування нормативного масиву, який базується найчастіше на імпортованих правових інститутах, механічне запозичення державних структур ... неминуче ведуть до кризи, численних і серйозних деформацій у вітчизняному правовому і політичному житті» [5, с. 13]. Незважаючи на те, що після запозичення в Україні були проведені і проводяться на сьогодні дослідження конституційно-правової відповідальності, а чинним законодавством все ж встановлюються її окремі підстави та передбачаються специфічні конституційно-правові санкції, цього ще недостатньо для становлення та гарантування конституційної законності, а отже не достатньо для гарантування можливості проведення процедури імпічменту.

На сьогодні існуючу процедуру усунення Президента з поста в порядку імпічменту прописано у ст. 111 Конституції України, однак реальність втілення її у життя є також досить сумнівною. Крім того, якщо порівнювати чинну процедуру з процедурою, яка існувала у ч. 2 та ч. 3 ст. 114-9 Конституції УРСР остання є певною мірою більш вдалою, оскільки передбачала залучення до процедури імпічменту народу. У зв'язку з цим, вважаємо, що відсутність можливості усунення Президента шляхом проведення референдуму, є значною вадою поточного законодавства. У нашому випадку, процедура імпічменту є складовою національного варіанту системи стримувань та противаг, то міфічна можливість реалізації цієї процедури ставить під питання ефективність системи стримувань та противаг. Оскільки саме імпічмент за правом вважається наймогутнішим інструментом впливу на президента в руках парламенту [7, с. 230]. Саме тому належна процедурно-процесуальна забезпеченість конституційно-правової відповідальності є суттєвим важелем збалансованості організації та функціонування всього механізму держави.

Отже, першою проблемою є недостатнє правове забезпечення регламентації процедури [10, с. 128]. Як ми бачимо, проблема постає ще до того як процедура буде введена в дію.

Характерними рисами реалізації процедури є багатоступеневість та складність. Передбачається проведення шести взаємопов'язаних послідовних процесуальних дій: ініціювання питання Верховною Радою, створення тимчасової слідчої комісії, розгляд Верховною Радою її висновків і пропозицій, перевірка здійсненої процедури розслідування Конституційним Судом, підготовка рішення

Верховним Судом щодо наявності складу злочину в діях Президента і передача його до Верховної Ради, розгляд Верховною Радою питання про імпічмент і прийняття рішення. У декількох джерелах пропонується розмежування на сім стадій, виходячи з того, що висновки Конституційного та Верховного Суду України є послідовними етапами [14, с. 353]. Стосовно надмірної кількості учасників процедури та очевидно перевищеної кількості етапів, Р. Мартинюк висловив таку думку: вітчизняна модель процедури імпічменту, регламентована ст. 111 Конституції України, має набути настільки простої конструкції, наскільки це необхідно для того, щоб вона стала реальною [12, с. 105-108]. Такої самої думки щодо складності дотримується і В. Шатіло [16, с. 54]. Однак підходи вчених із цього питання досить різняться, наприклад О.Ф. Фрицький висловлює діаметрально протилежну думку щодо попередньої: «Виходячи зі статусу Президента, як всенародно обраного глави держави, процедура імпічменту не може бути спрощеною» [14, с. 353]. Ми дотримуємося все ж таки думки Р. Мартинюка та В. Шатіло, виходячи з міркувань про демократію.

Також одним із найсуттєвіших недоліків процедури імпічменту є відсутність часових меж, відведених як на кожну окрему стадію, так і на всю процедуру в цілому. Виходячи з цього на практиці можливе навмисне затягування проведення імпічменту на будь-якому з етапів, як прихильниками Президента, так і особами, які причетні до інкримінованого Президенту злочину; як у задіяних у процедурі державних структурах, так і з боку недержавних структур, яким невігідна зміна глави держави. Це може виражатися у наданні неправдивих свідчень, перешкоджанні вилученню доказів, знищенню останніх та інше. Не виключається і можливість зовнішнього тиску на осіб, задіяних у процедурі, задля впливу на остаточне рішення. Такої думки дотримуються і вітчизняні вчені, наголошуючи на можливості політичного тиску на парламентські слідчі комісії, не в останню чергу внаслідок недостатності правового захисту їх діяльності [7, с. 237].

Таким чином, постає необхідність на законодавчому рівні обмежити терміни проведення та вплив різних чинників гальмування процедури, унеможливити здійснення зовнішнього впливу (комерційного) на хід процесуальних дій. Важливість визначення саме часових меж проведення процедури полягає у тому, що сама процедура може бути актуальною лише під час виконання Президентом своїх обов'язків. Виходить, що у випадку із затягуванням процедури, остання може втратити доцільність у зв'язку з закінченням терміну повноважень президента або його відставки. Так, наприклад, уникнув відповідальності Президент США Р. Ніксон, який у 1973 році пішов у відставку, наслідком чого кримінальна справа проти нього була припинена.

Згідно з частиною 1 статті 111 Конституції України підставами для усунення Президента з посади є: «вчинення ним державної зради або іншого злочину». Тлумачення державної зради надається у ч. 1 ст. 111 Кримінального кодексу України, згідно з якою: «Державна зрада, тобто діяння, умисно

вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторкності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» [4]. З цього слідує, що державна зрада носить кримінальний характер. З огляду на це можна підсумувати: по-перше, фактично підставою для притягнення Президента України до конституційної відповідальності в порядку імпічменту є вчинення ним діяння, що містить ознаки складу будь-якого злочину, передбаченого приписами Особливої частини Кримінального кодексу України [6, с. 368]. По-друге, таке формулювання державної зради не дає можливості притягнути Президента України до відповідальності за здійснення «виконавчих» повноважень, а також у всіх інших випадках, коли Президент порушує Конституцію, законодавство, присягу, дискредитує звання Президента або порушує інтереси держави [10, с. 127-128].

Не звертаючи увагу на те, що вище згадані діяння належать до кримінальних, Конституційний Суд у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторкності та імпічменту Президента України) постановив: «процедура імпічменту є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності і за своєю правовою природою не аналогічна обвинуваченню особи відповідно до норм Кримінально-процесуального кодексу України» [3]. У цьому рішенні Суд посилається на те, що у випадку порушення кримінальної справи проти президента, це б позбавило його права недоторкності та можливості належним чином виконувати покладені на нього конституційні повноваження. Незважаючи на широке коло можливих кримінальних правопорушень, величезний спектр адміністративних та інших правопорушень залишаються в тіні. Можливо законодавець виходив з того, що ці правопорушення є досить незначними для усунення з поста. Однак світова практика застосування імпічменту щодо Президента свідчить про ширше тлумачення конституційною теорією підстав імпічменту, ніж це закріплено Конституцією України [10, с. 128].

Обираючи Президента, виборці очікують від нього кардинальних, рішучих дій, належного виконання покладених обов'язків з метою покращення рівня життя, проведення невідкладних реформ. Зрозуміти чи відбудуться зміни в країні можна протягом року після вступу на пост новообраного Президента, і якщо зрушень реально не відбулося, то більш ймовірним є те, що нічого і не зміниться протягом чотирьох наступних років президентства. Прикладом того, що діяти можна з самого початку можуть слугувати так звані «100 днів» президента США Ф. Рузвельта.

У зв'язку з цим, постає питання чому бездіяльність Президента не є підставою для усунення його з поста, і чи можна таку бездіяльність вважати зрадою своєму народу та порушенням присяги? Дослідження цього питання у практиці інших країн дало можливість установити, що конституції більшості країн закріплюють «принцип

невідповідальності» президента щодо його політичної відповідальності» [16, с. 23]. На сьогодні у світі розповсюдженою підставою для імпічменту є порушення президентом конституції і законів держави. Такі положення закріплені зокрема у Конституціях ФРН, Литви, Білорусі та інших країн. До речі, відповідні підстави імпічменту передбачалися проектом конституції від 26 лютого 1996 року, але в подальшому були змінені [10, с. 131]. Проте підстави, на яких можна притягнути Президента до відповідальності у Франції є ідентичними українським. Створення конструктивної конституційної моделі інституту конституційної відповідальності глави держави диктує необхідність включення вище перерахованих елементів до переліку підстав для імпічменту глави держави, оскільки це органічно впливає з його статусу [16, с. 52]. На думку зарубіжних правознавців, підставами порушення процедури імпічменту президенту має бути вчинення ним не лише кримінально карного діяння, але і будь-якого протиправного або аморального вчинку, який підриває довіру до державної влади в цілому [7, с. 232]. На сьогодні питання про розширення підстав для усунення Президента залишається неврегульованим.

Відповідно до ч. 2 ст. 111 Конституції України, ініціювати розгляд питання про усунення Президента з поста в порядку імпічменту у парламенті може конституційна більшість, тобто 226 народних депутатів. Говорячи про досить велику кількість необхідних голосів, лише для ініціювання питання про усунення президента, можна припустити, що процедура завершиться і не почавшись. На цьому зазначають і вітчизняні вчені: «...навіть у Верховній Раді можливість ініціювання зведена до мінімуму» [10, с. 132]. Наприклад, для утворення тимчасових слідчих комісій з інших питань, що становлять суспільний інтерес, необхідно щоб за це проголосувала не менше як одна третина від конституційного складу Верховної Ради (ч. 3 ст. 89 Конституції України). В порівнянні з країнами зарубіжжя факт завищення стає більш очевидним. У більшості країн це питання ініціюється третьою, у випадках з Німеччиною та Литвою можлива кількість ініціаторів рекордно мала – 1/4 від конституційного складу.

Виникає велика кількість питань стосовно ч. 3 ст. 111 Конституції України, відповідно до якої Верховна Рада для проведення розслідування створює спеціальну слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі. Перша проблема полягає у відсутності закону щодо врегулювання порядку діяльності, прав та обов'язків, повноважень, на підставі і в межах яких спеціальна слідча комісія буде проводити своє розслідування. Спроба врегулювання проблеми все ж була, знайшовши своє відображення в Законі України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України». Вищезгаданий Закон визначав правовий статус тимчасових слідчих комісій, спеціальної тимчасової слідчої комісії і тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України, їх повноваження та організаційні основи

діяльності. Однак за поданням Президента вище згаданий Закон за рішенням Конституційного Суду від 10 вересня 2009 року було визнано неконституційним. На сьогодні ця проблема залишається не вирішеною.

Спеціальна слідча комісія створюється Верховною Радою із числа народних депутатів, яка має статус тимчасового колегіального органу Верховної Ради, з цього ж числа обирається спеціальний прокурор та спеціальні слідчі [8, с. 282, 304]. Також важливо зазначити, що за рішенням Конституційного Суду притягнення до розслідування професіоналів є неможливим, оскільки без порушення кримінальної справи проти глави держави на нього не поширюється юрисдикція уповноважених органів [3].

Згідно з ч. 4 ст. 111 Основного Закону: «Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України» [1]. У свою чергу, у ч. 6 цієї ж статті зазначається про отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких обвинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину». І у цьому випадку з'ясування ознак державної зради або іншого злочину, які у свою чергу і є підставами для звинувачення, на нашу думку, доцільніше віднести до відання Верховного Суду, який після розгляду результатів слідства виносив би на голосування до Верховної Ради пропозицію, за якою Президента пропонується звинуватити, наслідком чого справа переходить до юрисдикції відповідних органів; або пропозицію про дострокове припинення процедури імпічменту. Така думка виходить з того, що навіть за очевидної наявності складу злочину в діях Президента, Верховна Рада може не ухвалити рішення про звинувачення, і тим самим процедура переривається, а глава держави, будучи особою, яка обвинувачується у вчиненні злочину, уникає покарання. Така малоімовірність ухвалення рішення впливає з того, що без очевидної на то причини таке рішення може бути прийнятим аж 2/3 голосів. Також аргументом на підтримку нашої версії є те, що Верховна Рада не є компетентним органом у питанні винесення звинувачення та оцінки результатів слідства. Отже, вважаємо за доцільне висновки та пропозиції спеціальної тимчасової комісії передавати на розгляд до Верховного Суду України та Конституційного Суду України, а вже потім висновки компетентних органів виносити на розгляд Верховної Ради України у вигляді рекомендації зазначених Судів, у залежності від того, в чию користь воно буде прийняте, про звинувачення та передання справи органам досудового слідства та усунення Президента з посади в порядку імпічменту, або ж рекомендацію про припинення процедури імпічменту за відсутністю складу злочину в діяннях Президента.

Відповідно до ч. 6 ст. 111 Конституції України у разі виявлення складу злочину в діяннях президента Верховним Судом та наявності висновку Конституційного Суду щодо додержання конституційної процедури під час розслідування спеціальною слідчою комісією, за Конституцією України повинне відбутися голосування у Верховній Раді, і у випадку якщо 3/4 голосів депутатів буде

«за», то Президент усувається з поста в порядку імпічменту [1].

Щодо цього припису виникає найбільше питань, на які ми спробуємо надати альтернативні рішення. Перше питання виникає щодо нереально великої кількості голосів необхідних для ухвалення рішення про усунення Президента в порядку імпічменту, користуючись звичайною статистикою голосувань у Верховній Раді, можна спрогнозувати практичну нереальність доведення процедури до кінця. Оскільки 3/4 голосів «за» у настільки дискусійному питанні є міфічним. Зокрема, такої думки дотримується і Н. А. Жук, яка наголошує на тому, що у ряді держав для усунення президента з посади достатньо 2/3 голосів парламентаріїв. На її думку: «...і в Україні немає жодних підстав для встановлення більшої за цю кількість голосів народних депутатів...» [7, с. 231]. Очевидним є і те, що завищення необхідної кількості голосів розуміється і депутатами. Так, наприклад, запропонованим опозицією на чолі з «БЮТ» проектом Закону про внесення змін і доповнень до Конституції України №7091 від 23 лютого 2001 року, відповідність якого Конституції України була підтверджена Конституційним Судом, передбачалося не лише зменшення кількості, необхідних для прийняття рішення про відставку Президента в порядку імпічменту з 3/4 до 2/3, але й визнання необхідною і додатковою підставою для початку процедури імпічменту Президенту порушення ним присяги [7, с. 232]. У ситуації якщо 3/4 парламенту знаходяться на стороні опозиції, то така влада априорі не може діяти ефективно та злагоджено. Отже, ця проблема вимагає негайного врегулювання. Однак, 3/4 для усунення Президента з поста в порядку імпічменту існує не лише в Україні, ідентична ситуація у Киргизстані та Туреччині, а в Азербайджані ця цифра становить 95 голосів із 125 [15, с. 291]. Тобто вищезгадана проблема існує і в інших країнах.

Другою проблемою є те, що в Конституції України вся процедура розслідування не може бути врегульованою, а вимагає її деталізації на рівні закону. З огляду на це, ч. 6 ст. 111 Конституції України, у якій зазначено про конституційну процедуру розслідування, можливо більш коректно викласти саме таким чином, щоб було вказано на конституційно-правову процедуру.

Третім постає питання взагалі необхідності цього голосування. Оскільки навіть при позитивних рішеннях Судів у напрямі звинувачення, Президент може бути виправданий Верховною Радою, тобто він уникає покарання, що є недопустимим. Наприклад, у Франції після пред'явлення обвинувачень ведення справи закріплюється за Високою палатою правосуддя.

У випадку усунення Президента України з поста в порядку імпічменту автоматично припиняє виконання ним своїх обов'язків, він втрачає недоторканість та може бути притягнений до юридичної відповідальності як звичайний громадянин [9, с. 118]. Після дострокового припинення повноважень Президента України виконання обов'язків Президента на період обрання і вступу на пост нового президента України покласться на Голову Верховної Ради. При цьому

він у період виконання обов'язків Президента не може здійснювати цілу низку повноважень, які передбачено у Конституції. На наш погляд, більш вдало це питання врегульовано, наприклад, у США, Бразилії та Індії, у яких тимчасове виконання повноважень президента покладається на віце-президента.

Важливо також згадати, що процедура імпічменту є досить рідкісним явищем у світі, і Україна стосовно цього не є винятком. За період незалежності процедура імпічменту жодного разу не була втілена в життя, можливо тому, що парламентарії вивчені у неможливості набрати 3/4 голосів. Однак треба зазначити, що стосовно президентів неодноразово піднімалися питання, пов'язані з ініціюванням імпічменту. У деяких випадках ініціювання імпічменту було реальним, у деяких випадках ні. Наприклад, лише протягом 1998 року Президент України стояв на порозі імпічменту аж чотири рази, тобто наше суспільство звикло жити разом з імпічментом, сприймаючи його як спосіб зведення політичних рахунків [10, с. 128].

Цікавим є той факт, що коли народним депутатам заважає Президент, лише тоді вони починають робити кроки щодо врегулювання процедури імпічменту. Наприклад, у 1998 році депутатською фракцією «Єдність» було внесено законопроект «Про порядок усунення з поста Президента України», який так і не було розглянуто Верховною Радою України.

Найбільш рішучим кроком опозиції проти Президента було подання заяви Народним депутатом до Апеляційного суду міста Києва. Наслідком чого, 15 жовтня 2002 року суддею Апеляційного суду м. Києва було винесено постанову про порушення кримінальної справи щодо Президента України. Відгуки щодо порушення кримінальної справи проти голови держави були діаметрально протилежними. Проте Конституційний Суд своїм рішенням від 10 грудня 2003 року постановив, що імпічмент за своєю правовою процедурою є позасудовим конституційним процесом.

Наступна спроба у цьому питанні відбулась у вересні 2005 року. Другий раз щодо Президента це питання ініціювалось у березні 2009 року. Цього разу імпічментом погрозувала Партія Регіонів, заручившись підтримкою «БЮТ». В основі погроз був той факт, що довіру Президенту України на початку 2009 року в Тернополі висловлювали лише 5%, при тому, що у 2004-му році там за нього проголосувало практично 100%. Партія Регіонів висвітлювала цей факт як вогонь народної недовіри Президенту. Проте під документом про створення спеціальної слідчої комісії підписалося лише 27 депутатів з 226 необхідних. Причиною такої активності було набуття чинності 21 березня 2009 року Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України», який давав більші шанси на втілення процедури імпічменту в життя. Пізніше для усунення реальної загрози імпічменту Президент звернувся до Конституційного Суду за визнанням цього Закону неконституційним, що і було зроблено.

Загроза імпічменту В. Януковичу почала існувати від початку Євромайдану. За словами А. Яценюка «...імпічмент Президенту Януковичу вже відбувся на Майдані в Україні. Чи він легітимний? Так, тому що народ України висловив йому недовіру» [11]. Однак навіть в умовах зростаючої недовіри до Президента, питання про його усунення повинно бути здійснено на підставі та в порядку Конституції та законів. За для чого 21 лютого 2014 року було зареєстровано проект Закону про імпічмент Президента України. У зв'язку з самоусуненням Президента, розгляд проекту затягувався і в кінцевому результаті був відкликаний.

Виходячи із вище сказаного, ми схилиємося до думки, що на сьогодні парламент за чинним законодавством фактично не має змоги реально притягнути Президента до конституційно-правової відповідальності. Питання щодо удосконалення процедури піднімається лише тоді, коли виникають реальні політичні суперечності, що не можна розглядати у контексті послідовної правової політики.

Отже, підбиваючи підсумки можна констатувати, що на сьогодні існує нагальна потреба якнайшвидшого вирішення проблем, пов'язаних з конституційно-правовою відповідальністю взагалі, так і глави держави зокрема на основі статистики та адекватного сприйняття реальності, враховуючи при реформуванні саме напрацювання з цього питання вчених-правників. Створення процедури, яка буде мати реальні шанси на втілення в життя, поза сумнівів, буде сприяти підвищенню персональної відповідальності Президента, сприятиме дотриманню балансу між гілками влади, буде виступати стримуючим фактором у діяльності глави держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки від 20.04.1978 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/888-09>.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпічменту Президента України) від 10.12.2003 року // Офіційний Вісник України. – 2003. – №51 – С. 2704.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (із змін.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Актуальні проблеми права, держави та юридичної думки: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Тернопіль, 2012. – 130 с.
6. Держава у правовому вимірі: навч. посіб. у питаннях і відповідях / [Т.Є. Кагановська, Є.І. Григоренко, Я.О. Григоренко, О.С. Передерій; за ред. Т.Є. Кагановської]. – Х.: Право, 2013. – 586 с.
7. Жук Н.А. Парламент, Президент, уряд: через взаємостримування до рівноваги. Монографія. – Х.: Харківський юридичний, 2007. – 320 с.
8. Конституційне право України: підруч. / за заг. ред. В.Л. Федоренка. – 2-ге вид., переробл. і доопр. – К.: Алерта; КЦТ; Центр учбової літератури, 2010. – 432 с.
9. Кравченко В.В. Конституційне право України у визначеннях та схемах. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2002. – 192 с.
10. Кресіна І.О., Коваленко А.А., Балан С.В. Інститут імпічменту: Порівняльний політико-правовий аналіз. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. – 176 с.
11. Лідери опозиції закликають людей об'єднатися [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazetavv.com/news/policy/103889-lderiy-opozicyi-zaklikayut-lyudey-obyednatisya.html>.
12. Мартинюк Р. Інститут імпічменту в Україні: вади вітчизняної моделі // Право України. – 2008. – № 2. – С. 105-108.
13. Право вибору: Президент України-1999: Довідник / Упорядники М.В. Томенко, О.Б. Проценко, О.Л. Галаджій, В.І. Гребельник, В.О. Томенко. – К.:Смолоскип, 1999. – 120 с.
14. Фрицький О.Ф. Конституційне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 2-е вид., перероб. та допов. – 510 с.
15. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підручник / В.М. Шаповал. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 464 с.
16. Шатіло В.А. Інститут президентства в системі державної влади України. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2004. – 159 с.